

הרב יעקב אריאל

חיובן של נשים בהקהל

ראשי פרקים

- א. נשים במצוה ציבורית
- ב. האם הקהל מצוה ציבורית?
- ג. מחלוקת סוגיות בגדר המצוה - חובה אישית או ציבורית
- ד. האשה והטף בהקהל

א. נשים במצוה ציבורית

"הקהל את האנשים הנשים והטף". לימדנו התורה שנשים חייבות במצוה זו, אע"פ שהיא מ"ע שהז"ג. אכן הגמ' בקידושין לד ע"א לומדת מהקהל ומצה שהם שני כתובים הבאים כאחד, שנשים חייבות בהן, ומכאן שמ"ע שהז"ג אחרות, נשים תהיינה פטורות.

יש לעיין בחיובן של נשים במצוה זו. הרמב"ם בהל' בית הבחירה א, יב כותב:

אין בונין את המקדש בלילה... והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן
ובממונן אנשים ונשים כמקדש המדבר.

ודבריו סותרים לכאורה את עצמם. מכיון שאין בונין את המקדש בלילה, על כרחך זוהי מ"ע שהז"ג, וא"כ קשה מדוע נשים חייבות אף הן במצוה זו?

אלא שצריך לומר שמצות בנין ביהמ"ק היא מצוה מיוחדת, שאינה מוטלת על כל יחיד ויחיד, אלא על הציבור כולו, ולכן אין לפטור אשה ממצוה כזו, אע"פ שהזמן גרמא. (וכן כתב האדר"ת בקונטרס "זכר למקדש" לקמן עמ' 495).

---

* באהלה של תורה, כפר דרום: מכון התורה והארץ, תשס"א, חלק ג סימן סא.

חיובן של נשים בהקהל

לפי זה יש לעיין במצות הקהל. לכאורה גם מצות הקהל אינה מצוה אישית, המוטלת על כל אחד ואחת, אלא היא מצוה ציבורית המוטלת על הכלל כולו. אכן הבה"ג מנה את מצות הקהל בין הפרשיות המסורות לציבור, וכן בסהמ"צ לרס"ג בפרשיות המוטלות על הציבור פרשה י כתב: "והעם בתרועת המלך נועדים". ופירש הגרי"פ שהכונה למצות הקהל. ואע"פ שמנה במצוות עשה טז: "והמלך יקראנה לעם בלהקים", שהמלך מצווה לקרוא את התורה לעם, וע"כ במצות הקהל, יש צורך בשתי מצוות: מצוה אחת המוטלת על הציבור להיקהל, בין כשיש מלך ובין כשאין מלך, וכשאין מלך יקרא בפני הציבור אדם חשוב אחר. ומצוה אחרת מוטלת על המלך, שמכיון שהתורה חייבתו לכתוב את משנה התורה על ספר, שהוא זה שיקרא מתוך ספרו זה לפני העם בהקהל. אך זוהי מצוה פרטית המוטלת על המלך. (כך פירש הגרי"פ ע"ש) וכן דעת היראים ס"י רפט ורצ, ששתי מצוות יש בהקהל, על העם ועל המלך. וא"כ חיובה של אשה בהקהל הוא מכח היותה חלק מהציבור ולכן גם היא חייבת להיקהל עם כולם. אך אין זו חובה אישית כמו מצות עשה רגילה. ואם כן אין ללמוד ממצות הקהל למ"ע שהז"ג אחרות, כי זוהי מצוה שונה וחיובה שונה מיתר המצוות?

צריך לומר שהרמב"ם שחייב נשים בבנין ביהמ"ק, משום שהיא מצוה ציבורית, לא יפרש כהבה"ג והרס"ג שמצות הקהל היא מצוה ציבורית. נכון שמקיימים אותה בציבור, (ואולם) כל אחד ואחד חייב לבוא ולהיקהל מכח חיובו האישי. (דוגמא לכך היא מצות קרבן פסח שבאה בכנופיא - עיין יומא נא ע"א). הבה"ג ורס"ג יחלקו על הרמב"ם ויפטרו נשים ממצות בנין ביהמ"ק, אע"פ שהיא מצוה ציבורית, כי לדעתם מצוה ציבורית אינה שונה לענין חיובה של אשה, ממצות עשה רגילה. ומה שמצינו בתורה ש"כל אשה חכמת לב בידיה טו" (עיין כס"מ שהביא מכאן מקור לרמב"ם) היתה זו התנדבות ולא חובה.

והראיה שהביא האדר"ת (בקונטרס זכר למקדש) מבבא בתרא ד ע"א שעבד חייב בבנין המקדש, וא"כ ה"ה אשה, יש לדחות, שהורדוס לא היה חייב לבנות את המקדש, אלא הוא ראה בכך זכות גדולה, כפי שהציע לו בבא בן בוטא. ומה שהגמ' אמרה שם: "שאני עבד דחייב במצוות", רצה לומר שיש לו זכות בבנין המקדש ומותר להשיא לו עצה.

ב. האם הקהל מצוה ציבורית?

אך הרמב"ם בספר המצוות עשה טז כתב:

שציונו להקהיל את העם כולו בשני מסוכות בכל מוצאי שמיטה ולקרוא קצת פרשיות ממשנה תורה באזניהם.

וכן הוא לשון הרמב"ם בהל' חגיגה ג, א:

מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים נשים וטף בכל מוצאי שמיטה.

משמע שהמצוה מוטלת על הציבור ולא על כל אחד ואחת. (והשוה את לשון הרמב"ם ללשון ספר החינוך מצוה תריב: "שנצטוינו שייקהל עם ישראל כולו אנשים נשים וטף"). וכבר עמד על הבחנה זו האדר"ת בקונטרס "זכר למקדש" והקשה על הרמב"ם, הסובר שמצות עשה זו היא מצוה ציבורית, ואם כן נשים חייבות בה כמו במקדש, וא"כ קשה מהגמ' בקידושין הנ"ל המשווה מצות הקהל ליתר המצוות שהזמן גרמא שנשים צריכות להיות פטורות ממנה? ונלענ"ד ליישב בכמה אופנים:

1. מצות המקדש

ההנחה שבמצוה ציבורית אשה חייבת אפילו במ"ע שהז"ג, אינה הכרחית. דברינו לעיל שנשים חייבות בבנין המקדש, הכונה לא לבנין עצמו, אלא לסעד ולסייע. וכמו שנאמר שמות לה, כה: "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו". עבודה זו אינה תלויה בזמן. מותר לעשותה גם בלילה. רק הבניה עצמה הייתה ביום. ולכן נשים חייבות בסיעוד זה שאינו תלוי בזמן ופטורות מהבנייה עצמה שהיא תלויה בזמן.

דוגמא לכך מצינו בתוס' רי"ד בקידושין כט ע"א האומר שאשה פטורה ממצות מילה, משום שנאמר "אותו" ולא אותה. על הטיעון שברית מילה היא מ"ע שהז"ג, ואין צורך בלימוד מיוחד, (עי"ש תוד"ה אותו) מתרץ התוס' רי"ד:

אע"פ דמילת הבן יש לה זמן קבוע נהי דקבוע הזמן לבן הנימול, אבל האב שציוהו הבורא להתעסק במילת בנו, העסק ההוא אין לו זמן, שבין ביום ובין בלילה יטרח ויכין צורכי מילת בנו...

חיובן של נשים בהקהל

והו"א שהיא תתעסק בין ביום ובין בלילה עד שתמול את בנה בזמנו.

כך יש לומר ביחס לבנין המקדש. העיסוק בהכנות לבנין המקדש אינו מוגבל בזמן, ולכן אשה חייבת ולא משום שזו מצוה ציבורית.

2. הקהל – על ראשי הציבור להקהיל

דוקא לפי הגדרת הרמב"ם שהמצוה להקהיל, יש לומר שהאחראים על קיום המצוה הם המלך, או ביה"ד הגדול, או כל גורם ציבורי אחר, שחובתם להקהיל את כל העם אנשים, נשים וטף. ואם אשה פטורה ממ"ע שהז"ג, אין בסמכותם של כל אלו, לחייב נשים יותר ממה שחייבה אותן התורה. אם התורה פטרתן ממ"ע שהז"ג גם הם אינם יכולים לחייב אשה במצות הקהל.

ובפרט מוסברים הדברים עפ"י סברת האבודרהם שער המצוות פרק ג שהסיבה שהתורה פטרה אשה ממ"ע שהזמן גרמא היא בגלל היותה משועבדת לביתה (ורמז לכך שהשיעבוד פוטר הוא ההיקש של עבדים לנשים, שניהם זמנם אינו ברשותם, כי הם משועבדים לעבודתם), ואם התורה פטרה אשה ממ"ע שהז"ג בגלל שיעבודה לביתה, גם המלך או ביה"ד אינם יכולים להפקיעה משעבודה זה, אינם יכולים לחייבה להשתתף במצוה. אלא ע"כ חידוש הוא שחידשה התורה במצות הקהל שנשים חייבות.

אך בבנין ביהמ"ק אין מישהו שהוטל עליו להקהיל את העם. אלא המצוה מוטלת על כל העם לבנות את ביהמ"ק ולכן נשים בכלל הציבור. יש להטעים זאת יותר שמצוה המוטלת על כל הציבור מעצם טבעה, אינה מחייבת כל אחד ואחד בשווה לקיימה. לדוגמא, מלחמת מצוה, כגון מלחמת עמלק, המוטלת על כל הציבור, האם כולם לחמו? יש לוחמים ויש מספקי מים ומזון ויש שעוסקים בדברים אחרים, ומי שאין בו צורך נשאר בביתו. במלחמת מדין למשל, לקחו רק אלף למטה. גדעון הסתפק בשלש מאות לוחמים, והיתר שולחו לבתיהם, וכך גם בבנין ביהמ"ק. אין דרישה שכל העם יבוא להר הבית ולבנות. התכנסות המונית שכזו, תפריע לבנייה, יותר משתועיל לה. הציבור בכללו צריך לבנות את המקדש, אך עליו להתארגן בצורה כזו שיהיו בנאים ואמנים אחרים, ויהיו שיסעדו בממונם. כך כתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה א, יב: "והכל חייבין לבנות לסעד בעצמן

הרב יעקב אריאל

ובממונן אנשים ונשים". ברור שאשה לא תטוש את ביתה ותפקיר את ילדיה כדי לקיים מצות בנין ביהמ"ק, אלא שתסייע בכל יכולתה בדרכה. ואכן אשה שיכלה לסייע עשתה זאת.¹ מה שאין כן בהקהל, התורה חייבה כל אשה ואשה לבוא **בעצמה** לביהמ"ק כדי לשמוע את קריאת התורה, המלך או ביה"ד לא היו יכולים לחייב כך כל אשה ואשה אלמלא חידשה זאת התורה, ובזאת הושוותה מצות הקהל לכל מ"ע שהז"ג, אע"פ שהיא מצוה ציבורית.

3. מסקנת הסוגיה לדעת הרמב"ם

הרמב"ם בספר המצוות מצוה טז כותב:

אומרם כל מ"ע שהז"ג נשים פטורות. הקשו בתלמוד ואמרו הרי הקהל דמ"ע שהז"ג היא ונשים חייבות בה? וביארו בסוף המאמר אין למדין מן הכללות.

והנה דבר זה נאמר בקידושין לד ע"א **בתחילת** הסוגיה, בהסבר הכלל **שבמשנה**. שמה שאמרה המשנה כל מ"ע שהז"ג נשים פטורות אינו כלל מוחלט, ויש יוצאים מן הכלל ואחד מהם הוא הקהל. אך בהסבר **התורה** לא נאמר כן, וכל הסוגיה סובבת על כך שמצה והקהל הם שני כתובין הבאין כאחד, ולבסוף הגמ' מוסיפה גם שמחה וביחד הם שלושה כתובין הבאים כאחד. צריך לומר בדעת הרמב"ם, שלמאן דאמר שני כתובין הבאים כאחד אין מלמדין, דיינו במצה ושמחה שאשה חייבת בהן, וממילא יתר המצוות שהז"ג, אשה פטורה. ואילו מצות הקהל באמת אינה בכלל מ"ע שהז"ג, אלא היא מצוה ציבורית ואשה חייבת. ומה שנאמר על המשנה שאין למדין מן הכללות, כך יש לומר על התורה שאין זה כלל מוחלט שכל מ"ע שהז"ג אשה פטורה שמ"ע שאינן בכלל זה, כגון הקהל שהיא מצוה ציבורית.

---

1. דוגמא לכך מצינו בגמ' בסוטה כא ע"א ביחס ללימוד תורה. הגמ' שואלת: נשים במה זכו? דמקרין ומתנין בנייהו. ופירש"י שטורחות על בניהן להביאן לביה"ס. ונטרן להו לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא. ובמקום אחר פירשנו שגם במצות ת"ת יש חלק ציבורי שבו גם האשה משתתפת ויש חלק אישי המוטל רק על האיש. עיין באהלה של תורה ח"א עמ' 11-12.

חיובן של נשים בהקהל

יתירה מזאת, למסקנת הסוגיה בקידושין לה ע"א לומדים שאשה פטורה ממ"ע שהז"ג מהיקש לתפילין, שנאמר בהם: "למען תהיה תורת ה' בפיך" (שמות יג, ט). הוקשה כל התורה כולה לתפילין, מה תפילין מ"ע שהז"ג ונשים פטורות (ותפילין למדו מת"ת שנאמר בו "ושננתם לבניך"), אף כל מ"ע שהז"ג נשים פטורות וזה שחז"ל ראו לדמות את כל המצוות לתפילין בנקודה זו בלבד של הז"ג ולא בדברים אחרים משמע שסברת האבודרהם היתה לנגד עיניהם).

וא"כ למסקנה לא למדנו מבנין אב משני כתובין. וכמו שפי' רש"י בד"ה למען תהיה: "דלא שבקינן היקשא וגמרינן מבנין אב". ונמצא אפוא שאין צורך לומר כלל שהקהל היא מ"ע שהז"ג, אלא באמת הקהל היא מצוה מיוחדת שאשה חייבת בה, למרות שהז"ג משום שהיא מצוה ציבורית. לזה התכווין הרמב"ם בסהמ"צ באומרו "וביארנו בסוף" ר"ל שבמסקנת הסוגיה אכן הקהל היא מצוה היוצאת מן הכלל. אומנם הרמב"ם השתמש בלשון הגמ' בתחילת הסוגיא בהסבר הכלל שבמשנה. אך כונתו למסקנת הסוגיא ונקט את אותה הלשון שבה השתמשה הגמ' בתחילת סוגיא.

ג. מחלוקת סוגיות בגדר המצוה – חובה אישית או ציבורית

יתכן לומר שמחלוקת הסוגיות היא בגדר חיובן של נשים בהקהל. מהסוגיה בקידושין לד ע"ב משמע שזוהי חובה אישית של האשה להשתתף בהקהל כמו האיש. בסוגיה זו נאמר:

ניכתוב רחמנא מצוה ולא בעי הקהל ואנא אמינא, טפלים
חייבים, נשים לא כל שכן?!

ולכאורה איך אפשר ללמוד ק"ו לנשים מטפלים? טפלים אינם חייבים מצד עצמם, שהרי אינם בני חיובא, וכל חיובם מוטל על אבותיהם, וכמבואר בחגיגה ג ע"א: "טף למה באין? לתת שכר למביאייהן". ואיך אפשר ללמוד חיוב אישי לאשה מחיוב טפלים המוטל על אחרים?

יתכן לפרש את הגמ' כך, שאלמלא חיובן המפורש של נשים בהקהל הייתי מחייבן לבוא לפחות כמו טפלים. שכשם שהאבות חייבים להביא את

הרב יעקב אריאל

טפליהם, כך עליהם להביא את נשותיהם,² ועיקר החיוב מוטל על המלך או על ביה"ד להקהיל את כל הקהל כולו, אנשים, נשים וטף. ואכן אין החיוב מוטל אישית על האשה, אולם לאחר שהתורה חייבה את האשה במפורש, מוטלת עליה מצוה אישית לבוא.

ואכן זוהי גישת הסוגיא בקידושין שמשוה את מצות הקהל לכל מצוה אישית אחרת, אלא שהתורה חייבה אותה בנשים למרות שהיא מ"ע שהז"ג.

אולם נלענ"ד לומר באופן אחר. שטפלים, לפי הסוגיא בקידושין חייבים לבוא **בעצמם**. ואע"פ שאינם בני מצוה. ואפרש שיחתי.

בגמ' בברכות מח ע"א נחלקו רש"י ותוס' בגדר מצות חינוך של קטן. רש"י סובר שמצות חינוך מוטלת על האב. התוס' סוברים שחובת חינוך חלה על הקטן עצמו. וקשה, הרי קטן לאו בר מצוות הוא וכיצד הוא מצווה להתחנך?

וצריך לומר, אמנם קטן פטור ממצוות, אך אינו פטור מלהיות בן ישראל. וכעין זה מצינו בתוס' מגילה כד ע"א ד"ה מי, שגם לר' יהודה הסובר שסומא פטור מכל המצוות שבתורה, בכל זאת חייב בהן **מדרבנן**, שלא יהא כנוכרי שאין בו דת יהודי כלל. וקשה, אם הוא פטור מכל המצוות הוא פטור גם מלא תסור ואינו חייב לשמוע בקול חכמים וא"כ כיצד אפשר לחייבו במצוות מדרבנן? (ועיין טו"א שם). אך התוס' תירצו זאת במתק לשונם: "שלא יהא כנוכרי שאין בו דת יהודי כלל". כלומר, אפילו סומא שפטור ממצוות פרטיות, אינו פטור מעצם חובתו להיות יהודי.

חובה זו קודמת לכל המצוות, והיא המקור לכל המצוות. שהרי גם פיקח מה מחייבו לקיים מצוות? על כרחך, חובתו להיות חלק מכלל ישראל שקיבל תורה בסיני. ומכאן חלות עליו המצוות. על סומא אומנם לא חלות המצוות הפרטיות, אך המחויבות הבסיסית להיות חלק מכלל ישראל שעמד על הר סיני חלה גם עליו.³ ואם כן, קטן אף הוא חלק מכלל ישראל ולכן חייב להתחנך לקיום מצוות לכשיגדל, אע"פ שהוא פטור עתה מחיוב מפורט של

---

2. דומה למה שאמר שם אביי לעיל לענין שמחת יו"ט באשה, אשה בעלה משמחה, ועין בראב"ד בהל' חגיגה א, א.

3. במקום אחר הסברנו שזהו יסוד הגיור, להיות חלק מכלל ישראל שעמד על הר-סיני ומכח זה מתחייב הגר במצוות. עיין תחומין כ עמ' 255.

חיובן של נשים בהקהל

המצוות. ולפי"ז אע"פ שקטן פטור מכל המצוות, ממצות חינוך, כלומר להתנהג באופן כללי בישראל, לא נפטר, וה"ה מצות הקהל שעליה כותב הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ו:

וגרים שאינם מכירים חייבים להכין ליבם ולהקשיב אוזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכונה גדולה יתרה. ומי שאינו יכול לשמוע מכיון לבו לקריאה זו. שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטוו בה ומפי הגבורה שומעה.

ולפי"ז י"ל שהקטנים האמורים בסוגיה זו הם קטנים בני דעת וחינוך וחיובם מצד עצמם להשתתף במעמד גדול זה שהוא מעין מעמד הר סיני. שהרי לפחות בהצטרפות לכלל ישראל לקבלת התורה הם חייבים אע"פ שהם קטנים. ומכאן למדה הגמ' ק"ו לאשה. וכמו שכתב הרמב"ן בדברים לא, יג.

אך הסוגיה בגמ' בחגיגה ג ע"א חולקת על כך. לדעתה חיוב הבאת טף חל גם על קטנים יונקי שדים. ולכן הגמ' שם אומרת: "אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין ליתן שכר למביאייהן". כלומר, החיוב לא חל כלל על הטף עצמו אלא רק על הגדולים המביאים אותם. ובהקשר זה נאמר שם:

מעשה בר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין. אמר להם מה חידוש היה בביהמ"ד היום? ...שבת של ר' אלעזר בן עזריה היתה. ובמה היתה הגדה היום? אמרו לו, בפרשת הקהל. ומה דרש בה? ...טף למה באין כדי ליתן שכר למביאייהן. אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני?

ויפים הדברים לר' יהושע דווקא, שכן בירושלמי יבמות פ"א ה"ו מסופר על ר' דוסא בן הרכינס שראה את ר' יהושע וקרא עליו: את מי יורה דעה [את מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים], זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה.

מעתה נדרשים הדברים כמין חומר. ר' יהושע ששמע את דרשתו של ראב"ע על השכר למביאי טף להקהל ראה במימרה זו מרגלית טובה שביקשו לאבד ממנו דווקא. (עיין תוס' שם שמכאן המנהג להביא קטנים לביהכ"ס). וא"כ

הרב יעקב אריאל

י"ל שבזה נחלקו שתי הסוגיות, בקידושין ובחגיגה. בקידושין סוברת הגמ' שרק קטנים בני דעת חוייבו בהקהל, וחיובם חל עליהם עצמם. אך הגמ' בחגיגה סוברת שגם קטנים בעריסתן חוייבו לבוא להקהל וחיובן חל על הוריהם.

ובעצם בזה נחלקו שתי הסוגיות, הגמ' בקידושין סוברת שמצות הקהל היא מצוה אישית ולכן גם קטנים חייבים לבוא בעצמם. ומשום כך אשה חייבת מכח עצמה ולא מכח היותה חלק מהציבור. וע"כ חיובה במצות הקהל הוא חידוש, שאע"פ שזו מ"ע שהז"ג היא חייבת. אך הסוגיה בחגיגה סוברת שהמצוה על הציבור להקהיל את העם, ולכן יש להביא גם קטנים בעריסותיהן, וחיובה של אשה הוא לא מכח עצמה אלא מכח היותה חלק מהציבור. ולכן הדירוג: אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע. כלומר להשתתף במעמד הגדול כחלק מהציבור גם כשלא מבינים כל מילה. אלא לשמוע, להיות שותף למעמד וכמו שכתב הרמב"ם בהל' חגיגה. ובאמת לשיטת הגמ' בחגיגה נשים חייבות בהקהל, אע"פ שזו מ"ע שהז"ג, משום שזו מצוה ציבורית. ולפי מש"כ בתירוץ הקודם גם המסקנה בקידושין מגיעה לאותה דעה שנאמרה בחגיגה.

ד. האשה והטף בהקהל

נלענ"ד להוסיף לפי סברת האבודרהם שאשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא בגלל שיעבודה לביתה, הרי כשהטף מובא כולו לירושלים להשתתף בהקהל אין עוד האשה משועבדת לביתה. אדרבה מן הראוי שהיא תלווה את הטף גם היא, ותימצא איתו בהקהל. ואולי זאת כוונת הגמ' בק"ו שלמדו נשים מטף. ר"ל, אם הטף שהוא פטור מעצם החיוב להשתתף בהקהל ואשה שהיא בעצם הייתה חייבת במצווה ורק בגלל הטף פטורה ממנה, ק"ו שהיא חייבת במצווה להיות יחד עם הטף. וממילא מיושבת בזה הקושיה שבמצוה ציבורית אשה חייבת. וכמו שכתבנו בתירוצנו השני שבמצוה זו שכל אחד ואחד חייב להשתתף בה, גם היא מצוה ציבורית, אשה פטורה מטעמו של האבודרהם. אך מכיוון שהטף משתתף בעצמו במצוה ממילא גם האשה מתחייבת בה, ומבחינה זו היא מצוה יוצאת מן הכלל.

ויש להקשות שא"כ זו מצוה שיש לה סיבות מיוחדות משלה לחייב בה אשה ואין להקיש ממנה למצוות אחרות, וא"כ א"א לצרף אותה לשני כתובים הבאין כאחד? זה אינו. כי טעמו של האבודרהם הוא ככל טעמי

חיובן של נשים בהקהל

מצוות שאין אנו רשאים ללמוד מהם הלכה למעשה. וההווא אמינא של הגמ' ללמוד נשים מטף היא לר' שמעון דדריש טעמא דקרא, אך למסקנה דקיי"ל כרבנן דלא דרשינן טעמא דקרא א"א ללמוד מטף אלא זהו חידוש של התורה.